Контрольный экземпляр

Масса а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 18 МАЙ, 1989 ШУ. ★ № 59 (7717). ★ Мах 3 кеп.

ВIаши юкъера советско-китайски гIулакхаш дегIадоаладара керда этап

М. С. Горбачев Дэн Сяопинаца вIашагIкхетар

ПЕКИН. 16 май (ТАСС). Тахан Iуйрийна халкъа викалий Ерригкитайски собране здане КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела М. С. Горбачева КПК ЦК Военни советеи КНР Центральни военни советеи Председателца Дэн Сяопинаца къамаьл хилар.

М. С. Горбачевга моаршал хоатташ Дэн Сяопина аьлар: Со дукххача хана денз Хьоца вIашагIкхета безам болаш вар. Къаьстта са вIашагIкхета безам хилар Владивостоке Iа даьча къамаьлага ладийгIача. Цунца хоалуш бар кердача тайпара политически уйла яр оалаш бола СССР арахьарча политика керда чулоацам. Аз дийхар Хьога дIахайтар лакхерча боараме китайско-советски вIашагIкхетар чакхдаккха сай безам болга. Тахан вай ала йиш я вай паччахьалкхенаштеи партештеи юкъера гIулакхаш тоаденнад, аьнна.

М. С. Горбачева дIахайтар ше цунца цхьан дагара волга.

ВIаши дIа-юха хиннача къамаьло шеррача тематикагIа паргIата, концептуальни хьисапе вIаши дага бовлара маIан тIанийцар. Къаьстта теркам тIаззар советско-китайски гIулакхий проблемашта.

Оаша а оаха а дунен тIарча хIанзарча хьала санна, социалистически мехкашта юкъерча гIулакхий маIана анализ йича, аьлар М. С. Горбачева, дукха цхьатарра моменташ я. хIаьта уж вай цхьан дагара а долаш вIаши гарга дигара наькъ тIа бахьанаш а хинна дIаэттай. Таханара вIашагIкхетар — цу процесса хьокхам.

Шоайла къамаьлаш деш хьоадир эрсий-китайски, советско-китайски отношеней историе цхьадола дешаш. Дэн Сяопина белгалдаьккхар, хIанз вIаши дагабовлара маIан, хиннар дIа а даьккха кердадар хьаделла рах латтилга. «Хьекхача мехо дIахьолда хьалха мел хиннар, хьадувла кхоанен уйла е вай» — аьлар цо. М. С. Горбачева белгалдаьккхар, из Советски Союза хетачоа жоп луш долга.

Укхаза иштта белгалдаьккхар, СССР-ен КНР-ен торгово-экономически, Iилма-технически, культурни, иштта кхыча областашка вIаши гIулакхаш леладеча пайда эцанза дикка дукха таронаш хилар. Ден повестке — шин оагIорахьара отношенеш реальни чулоацамца, бокъонца долча гIулакхашца хьалйизар.

ЧIоагIа теркам тIаозаш, лоархIаме къамаьл хилар социализма кхелех, цун теоретически кIийленех, хIара мехка къаман специфика теркалъе езаш хиларах.

М. С. Горбачевеи Дэн Сяопинеи белгалдаьккхар, шаккхе парти социализма гIулакха мутIахьа хилар, марксистски теори творчески дегIакхувлара актуальность, иштта уж цхьан дагара бар керда общество цхьан моделагIеи цхьан стандартагIеи хила йиш ца хилара хьакъехьа а.

Къамаьл дераша йоаккхача плане хьоахадир дунен тIара хIанзара хьал. Белгалдоахар, хIана адамле кхерамеча доазонга кхаьчача хана низ бара политика ха дIаяла езалга, халкъашта юкъера проблемаш политически средствашца къестае езалга, дерригача мехкашта юкъе конструктивни бувзамаш оттаде дезалга. Цу контексте Дэн Сяопина могадир советско-американски отношенеш конфронтацегара диалогага ялар.

ОагIонаша йийцар Кампучена гонахьара ситуаци, иштта шоашта хетар аьлар, цу мехкарча халкъа, дунен, Азерча кхерамален хьашташка хьежжа кампучийски проблема ма хулла сихагIа политически дIанийсъяра наькъаш лахарах а.

Дэн Сяопина М. С. Горбачевнен Р. М. Горбачеваеи лаьрхIа шу оттадир.

ШУРА ДУКХАГIА ЙОАККХ

Шоашта хьалхашка латта декхараш ма могга толаме кхоачашдара ерригa таронаш оарцагIъяьха къахьегаш ба укх деношка Грозненски района «Советски Россия» яхача колхоза хьайбаш леладераш.

Дика дIадоладаьд цар карара шу. Хьалхарча квартала план 260 тонн йолаш, ехкар 273 тонн шура. Иштта план 40 тонн йолаш, дулх дехкар 42,5 тонн.

— Къаьстта укх шера дика дIабода тха болх, — йоах керттера зоотехника Цамаев Мовсара, — Сога хьаьттача керттера цун бахьан да доакъара база дика хилар. Iан замалахь, шоргта йол, силос, концентраташ иштта кхьидола доакъар оаха Iалашдарах, тха аьттув баьлар рационо дIадеххача тайпара из хьайбашта дIадала. Дояркашеи скотникашеи хьинаре къахьегаргдола материальни моральнии хьалаш вIаштIехьдаьхад. Иштта хIара бетта балха итогаш ю оаха, социалистически яхье котбаьннараштa премеш а маьхе совгIаташ а тел.

Къаьстта боккха теркам тIабохийт укхаза селекционни балха. Ер кхоалагIа шу да цеховой паточни системагIа фермо болх бу. ДукхагIча даькъе из бахьан долаш селекционни балха тIа дикка хувцамаш хиннад укхаза. Кхаь даькъах дийкъа да укхаза доахан. Детташ дола доахан шоаш да, лекъа а кастта дахка кийчденнараш а шо-шоаш. Хьалха цхьа рацион йолаш доакъар телар хьайбашта: миста силос хьаьшка йиллача из яа езаш хулар бахка безаш бола етт а. Из бахьан долаш доахан Iаьхара дуссар, е цар Iодаь Iаьсий эсала хулар. ХIанз хIара группага хьежжа оттаяь я рацион. Цо аьттув боалийт лаьрххIа кийчдайташ, деза-деззача тайпара хьайбашта доакъар дIадехкийтара, лерттIа долаш Iаьсий хьахалийтара, продукци дукхагIа яккхара.

Мишта вIаштIехьдаьннад хьайбаш леладерий гIулакхаш эргадаха, дикагIа къахьегаргдолчча тайпара уж дIанийсбе, къахьегама дисциплина чIоагIа йола коллективаш хьае?

Керттера дар да хьайбаш леладеча балхашта интенсивни методаш юкъеяхьара колхоза кулгалхоша, партийнин профсоюзнин организацеша цIенхаштта укхаза терко еш хилар.

ЦIена я укхаза хьайбаш латтача помещенешка, лостам болаш я ферма коакарта. Дика да хьайбаш ледерий соцкультбыта хьашташ кхоачашдара даь цIа. Цу чу да хьона мел эшар. СалаIа дог доагIаргдолаш кийрда цIена яр цу чу.

Иштта уж толамаш даха аьттув боал интенсивно хьайбаш кхоабаш хиларах зооветеринарни гIулакхаш лерттIа чакхдахарах, — йоах ферма бригадира Р. Магомадова. — ФуннагIа дувце а, сога хьаьттача балха толамаш дахара керттера вар болхло ва. ДукхагIча даькъе, цар хьинаре бабьча балхо вIаштIехьдалийтар ферма коллективана хьалхашка латта декхараш ханал хьалха кхоачалде. Хьайбаш леладерашта юкъе яьржача яхье хьалха ба дояркаш колхоза правлени член, коммунистка Абдулазимова Тумиша, Ташухаджиева Зура, Алиханова Айзан, Эдихаджиева Марха, скотник Данисултанов Али.

Дукххача хана денз укх ферме доярка йолаш къахьегаш я коммунистка Абдулазимова Тумиша. Бетташ 22 етт ба цунга. Дийнахьара план 220 литр йолаш, цо йоакх 300 литр шура. Иштта хьехамча а я Тумиша. Цо дукха кхебаьб ше санна къахьегама тIера бола кхалнах. Царна езайолийт цо доярка професси, балха накъадаргдола хьехараш ду.

Тумишагара хьехам эц фермерча кхыча дояркаша а. Цо санна из доиха декхар тIанийца къахьегаш я Ташухаджиева Зура а. Иштта хьаьнала къахьега коллективана новкъостал ду скотникаша, царех ва Данисултанов Али. ЛерттIа Iунал деш, дукххача хана денз укх ферме къахвегаш ва из. Цо цIаккха меца дитац хьайбаш.

Иштта шоай хьинар кхо ца деш, массаза а дика къахьегаш ба фермера болхлой. Цудухьа дика да гойташ дола хьокхамаш а.

М. ЧАХКИЕВ.

СУРТАШ ТIА: 1. доярка Т. Абдулазимова. 2. скотник А. Данисултанов.

И. ПЛИЕВА сурташ.

СССР халкъа депутаташ харжара йолча окружной хоржамий комиссешка

№ 398 йолча Сунженски территориальни хоржамий округе гIоллеи № 676 йолча Ножай-Юртовски къаман-территориальни хоржамий округе гIоллеи СССР халкъа депутаташ харжара 1989 шера 14 мае цIаькха хиннача хоржамий хьокхамех бола

Хоам

Участкови хоржамий комиссей протоколашка хьежжа окружной хоржамий комиссе чIоагIдаьд:

№ 398 йолча Сунженски территориальни хоржамий округе гIолла

Харжархой спискашта юкъе вар 211805 саг. Кхаж тоссача дакъа лаьцар 179243 харжархочо. Депутаталла кандидата И. Ю. Алероевна тIехьа кхаж тессар 14780 саго, депутаталла кандидата И. Ю. Алероевна духьала кхаж тессар 160719 саго. Депутаталла кандидата А. Д. Бисултановна тIехьа кхаж тессар 27867 саго, депутаталла кандидата А. Д. Бисултановна духьала кхаж тессар 147632 саго. Депутаталла кандидата С. Ю. Гайтамировна тIехьа кхаж тессар 15097 саго, депутаталла кандидата С. Ю. Гайтамировна духьала кхаж тессар 160402 саго. Депутаталла кандидата К. А. Галаевна тIехьа кхаж тессар 2916 саго, депутаталла кандидата К. А. Галаевна духьала кхаж тессар 172583 саго. Депутаталла кандидата М. А. Дальсаевна тIехьа кхаж тессар 11601 саго, депутаталла кандидата М. А. Дальсаевна духьала кхаж тессар 163898 саго. Депутаталла кандидата Л. Д. Дзейтована тIехьа кхаж тессар 12186 саго, депутаталла кандидата Л. Д. Дзейтована духьала кхаж тессар 163313 саго. Депутаталла кандидата Л. Б. Дзейтована тIехьа кхаж тессар 7410 саго, депутаталла кандидата Л. Б. Дзейтована духьала кхаж тессар 168089 саго. Депутаталла кандидата Б. Г. Кодзоевна тIехьа кхаж тессар 27908 саго, депутаталла кандидата Б. Г. Кодзоевна духьала кхаж тессар 147591 саго. Депутаталла кандидата Х. А. Фаргиевна тIехьа кхаж тессар 46134 саго, депутаталла кандидата Х. А. Фаргиевна духьала кхаж тессар 129365 саго. Депутаталла кандидата Д. М. Хаматхановна тIехьа кхаж тессар 8627 саго, депутаталла кандидата М. Д. Хаматхановна духьала кхаж тессар 166872 саго.

Ерригача округе гIолла толхадаь лаьрхIар 3744 бюллетень. Иштта итт кандидатах цхьаннена а тIехьа эшшача боараме кхаж тассанзар, цудухьа царех цхьаккха а СССР халкъа депутаталла хержанзар.

«СССР халкъа депутаташ харжарах» долча Закона 60-гIча статьяйга хьежжа окружной хоржамий комиссе лаьрхIар царна юкъерча дукхагIа тIехьа кхаж тессача шин кандидатаца 1989 шера 21 мае юха а хоржамаш чакхдаха.

№ 676 йолча Ножай-Юртовски къаман-территориальни хоржамий округе гIолла

Харжархой спискашта юкъе вар 67432 саг. Кхаж тоссача дакъа лаьцар 58796 харжархочо. Депутаталла кандидата С. Э. Авторхановна тIехьа кхаж тессар 11440 саго, депутаталла кандидата С. Э. Авторхановна духьала кхаж тессар 46078 саго. Депутаталла кандидата А. У. Бисултановна тIехьа кхаж тессар 949 саго, депутаталла кандидата А. У. Бисултановна духьала кхаж тессар 56569 саго. Депутаталла кандидата Р. А. Бисултановна тIехьа кхаж тессар 10511 саго, депутаталла кандидата Р. А. Бисултановна духьала кхаж тессар 47007 саго. Депутаталла кандидата Н. Н. Борщевна тIехьа кхаж тессар 8326 саго, депутаталла кандидата Н. Н. Борщевна духьала кхаж тессар 49192 саго. Депутаталла кандидата Р. У. Гойтемировна тIехьа кхаж тессар 18466 саго, депутаталла кандидата Р. У. Гойтемировна духьала кхаж тессар 39052 саго. Депутаталла кандидата Б. А. Насухановна тIехьа кхаж тессар 2837 саго, депутаталла кандидата Б. А. Насухановна духьала кхаж тессар 54681 саго. Депутаталла кандидата У. С. Махмудовна тIехьа кхаж тессар 104 саго, депутаталла кандидата У. С. Махмудовна духьала кхаж тессар 57414 саго. Депутаталла кандидата Х. М. Мехеевна тIехьа кхаж тессар 2233 саго, депутаталла кандидата Х. М. Мехеевна духьала кхаж тессар 55285 саго. Депутаталла кандидата В. М. Тутуевна тIехьа кхаж тессар 2042 саго, депутаталла кандидата В. М. Тутуевна духьала кхаж тессар 55476 саго.

Ерригача округе гIолла толхадаь лаьрхIар 1278 бюллетень. Иштта ийс кандидатах цхьаннена а тIехьа эшшача боараме кхаж тассанзар, цудухьа царех цхьаккха а СССР халкъа депутаталла хержанзар.

«СССР халкъа депутаташ харжарах» долча Закона 60-гIча статьяйга хьежжа окружной хоржамий комиссе лаьрхIар царна юкъерча дукхагIа тIехьа кхаж тессача шин кандидатаца 1989 шера 21 мае юха а хоржамаш чакхдаха.

КПСС обкоме

Укх шера 12 мае хиннача КПСС обкома бюро аргIанарча заседане хьежар 1989 шера республика социально-экономически дегIакхувлара декхараш кхоачашделга Iалашдара хьакъехьа партийни организацешта хьалхашка латтача декхарех долча дешага.

1988 шера укх ханаца нийсдича промышленносте продукцена поставкаш яра договораш кхоачаш ца деш йиса предприятеш кIезигьеннай. Промышленносте пайда бара, товарооборота, халкъа эша товараш арахецара, наха маьхех гIулакхаш дара планови декхараш кхоачашдаьд. Уж дерригa хьокхамаш дIадахача шераца нийсдича дегIадаьхкад. Юрта боахаме дулх, шура эцара план кхоачашъяьй, дулх 14 процент дукхагIа даьккхад.

Цунца цхьана, дукххача партийни, советски, профсоюзни, боахамий органаша соахка балха тIа гучадалийтача кхоачамбоацарий хьакъехьа йоаггIаш йола вывода ш яьяц, долаш дола гIалаташ дIадахара эшаш дола де дезараш тIанийцадац. Из бахьан долаш 1-ча квартала итогегIа промышленносте договораи декхараш 98,8 процент мара кхоачашдаьдац. Потребителашка дIа ца кхоачаш йисай 4 миллион гаргга сома маьха продукци. Промышленни производства лоархIамерча хьокхамий заданеш кхоачаш ца еш юкъагIъяькай парте Грозненски, Гудермесски горкомаша, Заводской, Старопромысловски, Назрановски, Шалински, Советски райкомаша.

Планаш кхоачашъяра гIулакхе эггара вогIа хьал эттад «Грознефтеоргсинтез» яхача объединене, Аргунски хьоар доаккхача заводе, Назрановски трикотажни фабрике, Грозненски ремонтно-механически предприяте.

Дукххача партийни комитеташа а юххьанцарча парторганизацеша а къаьст-къаьстача боахамий кулгалхоша шоай оагIорахьара гучадувлийташ дола местничества, иждивенчества гIулакхаш мегийт. ХIанз а юкъера цIенъенна дIаьяннац лох а яь планаш чIоагIъяра йирча практика. ДIадахача шера 1-ча квартала боарамал лохагIа программа тIанийцар «Терек» яхача а, производственни швейни а объединенешка, Грозненски электромеханически, цементни заводашка, кога гIирс беча фабрике, иштта кхыдахьа.

ЦIенхаштта дола кхоачамбоацараш гучадувлийт гIишлон даькъа кулгалдеча а. Кхаь бетта гIишлон-монтажни балхаш деча планови заданеш тIехьадисар бIарчча хьайийнача 5,5 миллион сом хилар. Цу гIулакха керттера бехке я «Чечинггражданстрой» трест, «Чечингагропромстрой» яха объединене, «Союзспецгазремстрой» треста № 4 йола ПМК-а. ЦIаьхха шин болх толхабаьб гIишлонхошта 9,2 миллион кирпишк дIа ца луш йитача, вешта аьлча, соакка цу ханарча боарамца нийсдича из 23 процент кIезигагIа арахийцача «Чеченингушстройматериалы» яхача объединене. Ер шу дIадоладелча денз кхоачаш ца еш юкъагIъяьхай чуIе цIенош, унахцIено лораяра, культура, просвещене объекташ хьалъяра планаш.

Болх ледара эргабоах НГIАССР Агропрома, колхозий, совхозий, кхыча юртбоахамий предприятей партийни организацеша. Из бахьан долаш дукха боахамаш керттерча хьокхамий планех лоархIаданзар. Укх шера паччахьалкхенга шура, фуаш дохкара боарамаш лохденнад. Паччахьалкхенга хьайбаш, коа тIара оалхазараш дохкара заданеш кхоачашъяьяц Веденски, Ножай-Юртовски, Урус-Мартановски, Шалински, Шелковски районашкарча боахамаша, шура йохкара заданеш кхоачашъяьяц Гудермесски, Наурски, Ножай-Юртовски районаша, «Птицепром» яхача треста фуаш гулдара план кхоачашъяьяц.

Партийни а советски а органаша боахамий кулгалхошкара лерттIа доагIар хьадехац торговле, республике бахача наха транспортни, бытови гIулакхаш дара, бувзам дегIакхувлара йола планаш кхоачаш ца ярах.

Тикашка халкъа боахаме эшача товарий дукха тайпаш таац. Цу хана республике уж арахецара боарам соахкарча укх ханаца нийсбича дукха лакхбеннабац. ХIаьта, иштта промышленноста таронашка хьежжа а бац. Хьун боахама министерства, «Чеченингушстройматериалы» яхача объединене, медицински инструмент, «Пишемаш», электромеханически заводаш а, иштта кхычар а торговле культурно-бытови лоархIам бола товараш лоацталелга геттара лохдаьд.

Производственни сфере баьча балхах луш дола алапи дегIаахара темпаш къахьегама овсарле дегIаахара темпел лакхагIа хилар санна йолча негативни тенденцена нийъ бехка вIаштIехьдаьнадац.

Республика экономически а социальни а дегIакхувлара йола халкъбоахама планаш во кхоачашъелга хьахьокх партийни, советски, боахамий, иштта, кхыча кулгалдеча органаша шоай оагIорахьара кадрашкара доагIаш дар лерттIа хьа ца дехаш хиларо, производственни а социальни а сферашка перестройка яра кхоачамболлаш влияни ца еш хиларо.

Дукххача партийни комитеташа, юххьанцарча организацеша чIоагIа ледара эргабоах шоай болх, массаза а кадрашца, коммунисташца, берригача къахьегамхошца политически болх бара йола эффективни формаши методаш лехаш.

Къахьегама коллективаш гIулакхий хьала кхоачамболлаш влияни яц халкъа депутатий Советаша, профсоюзни, кхыйолча общественни организацеша.

Республика социально-экономически дегIакхувлара плана итогаш хIанзарча дIадехарашка хьежжа йоацаш а лаьрхIа КПСС обкома бюрос парте горкомаш, райкомаш, горрайисполкомаш, НГIАССР Госагропром, министерствашш ведомствашш декхарийла йир дерригача доакъой, предприятей, организацей балха хьокхамашта кIоаргга анализ е, эттача хьала принципиально мах бе, кхы тIехьа па а тетташ гучадалийта, тIехьадисар дIадаккхара Iалашо ергйолча де дезарий комплекс чакхъякхха.

Партийни комитетий, персонально КПСС ГК, РК хьалхарча секретарий теркам тIаззаб партийни кулгалдеча цIенхаштта кхоачамбоацараш хилара, къахьегама коллективашка во хьал оттарах коммунисташкара кулгалхошкара доагIар лерттIа хьа ца дехаш хилара.

Халкъа депутатий Советий коммунисташта кулгалхошта хьалхадаьккхад предприятеша къахьегама овсарлен эцаш дола алапи дегIаахар лорадара тIехьа лоаттабу тIахьожам чIоагIбелга. Бюджета дефицит дIаяккхар духьа финансови ресурсаш дIахо сарцагIъяхара хьакъехьа ле дезараш кхоачашде дезз. Социальни программаш практически кхоачашъяра тIехьа лоаттабу теркам чIоагIбе беза. НГIАССР Госплана планировани яра, территорий комплексно дегIакхувлара дешаш къоастадара, хьалхашка оттаяь планаш кхоачашъяра тIехьара тIахьожам чIоагIбара хьакъехьа болх тоабе беза. Къахьегама коллективашка социально-экономически дегIакхувлара планаш лохъйта йиш яц, уж цхьатарра шо-шоай периодашка дIанийсъелга Iалашде деза.

Договорий поставкаех йола паччахьалкхен план юкъагIа а йоаккхаш, халкъа боахаме эша товараш кIезигагIа арахецарга а кхоачаеш коллектива кулгалдеча цIенхаштта дола кхоачамбоацараш гучадалийтарах КПСС члена, Грозненски ремонтно-механически предприяте директора С. А. Абубакарова выговор яьй. Кхыча тIехьадисар гучадалийтача предприятий кулгалхошка 1989 шера планаш кхоачашъяра тIехьа бехктокхаме болга дIа а хайташ цIенхаштта бехк баьккхаб.

Бюро иштта хьежар кхыдолча дешашка.

КПСС обкома идеологически комиссе

Вай дерригаш а чIоагIа хьежаш да къамашта юкъерча гIулакхашта хетаяь хургйолча КПСС ЦК Пленумга. ЧIоагIа дукха проблемаш Iайнай цу чоалханерча сфере, цар дIадех уж кIоаргга Iомаелга, конструктивни решенеш тIаэцалга.

Кастта хургйолча КПСС ЦК Пленума кийчо ярца дувзаденна дешаш дийцар парте областной комитета идеологически комиссе самардийнахьа хиннача заседане. Заседане къамаьл деш КПСС обкома секретара С. М. Бекова теркам тIаззар къамашта юкъера гIулакхаш дегIадоаладара доагIаш долча дешай ерригача комплекса кIоаргга анализ е эшалга, иштта цо йийцар цу сфере республика партийни организацеша, идеологически учрежденеша къестае еза проблемаш.

Республике къамаш та юкъера гIулакхаш тоадара даьчох а дечох а лаьца къамаьл дир КПСС обкома идеологически отдела заведующе Г. Х. Эльмурзаева. Наха дика а хеташ тIанийцар сталински репрессех боабаьчарна хетадаь хинна дагалоацама Денош. ХIанз кхы а хьинарегIа къестаю республике къамий метташ Iомадара, къамаи культура дегIакхувлара, кIезигача къамий викалий социальни а экономически а дIадехараш кхоачашдара проблемаш.

Из деррига а дика да. Цхьабакъда, хьалхашка бе безаш дукха болх ба, Заседане белгал ма даккхара, къамашта юкъерча гIулакхий даькъе проблемаш республике шортта я. Царех цхьаяраш ца къестаеш ятташ шераш доах. Из теркал ца деш дита йиш яц. Укхаза зIамига а ледаоло гучаялийтар — из «хий Iаьржде» гIертарашта шоай гIулакх чакхдаккха аьттув балар.

Идеологически комиссе заседане массе а оагIорахьара йийцар берашта каникулаш йолча хана салоIам вIаштIехьбаккхара проблемаш, ахканарча къахьегама лагерий болх.

Тахан мишта латт из гIулакх? Облсовпрофа секретара М. Д. Пугоевас дийцачох гIулакхаш дика дац. ДукхагIйола пионерски лагераш бераш дIачуэца кийча яц. Шерагара шерга берий салоIам вIаштIехьбоаккхачарна духьала цхьан тайпара халонаш нийслу: помещенешта во ремонт яр, кхоачамболлаш кхачан продукташца Iалаш ца бар, ледара медицински гIулакх дар, иштта кхыяраш.

Фуд хиннар? Паччахьалкхено цу гIулакха кIезига а йоацаш средстваш хьакъестаю. Халахете а, цу средстваех хьаькъале пайда эца, дерригача эшачунца пионерски лагераш Iалашъе езараш хIаман бала болаш бац, цар шоай декхараш кхоачашдац. Заседане нийса критика йир шоай доалахьарча пионерски лагерашка боаггIача тайпара болх вIаштIехьа ца боаккхача мехкдаьттан газовни, автотранспорта, культура болхлой профсоюзий обкомашта.

НГIАССР халкъа дешара министра заместитела Т. Д. Албогачиевас, республика Министрий Совета председатела заместитела Т. У. Махмудхаджиевас, республикански ветераний совета председатела В. И. Филькина, иштта кхычар теркам тIаззар йолаш йола проблемаш кхы тIехьа а ца тетташ къоастаяра, бераша аьхкий салоIилга вIаштIехьдоаккхилга радикально тоадара. Къаьстта теркам тIаоза беза. Йоахар заседане, лаьтта Iочутакхарах зе хиннача дезалий бераш дIанийсдара.

Во тIаккхаьчараш цхьаь бутаргбац

Эггара чIоагIагIа эшар

Хьалхара текхаш дац Малгобекски районе лаьтта. Цхьабакъда, укх бIаьсти даь бохамаш хьалхагIа вIалла даьладар цу тохкамаша. Уж бахьан долаш доккха зе хиннад Бековиче, Вознесеновске, «къаьнача городе» бахача наха. Таханарча дийнахьа 90 дезал бисаб цIенош доацаш. Геологаша баьча хоамагIа кхы а 177 дезал сихха кхерамеча моттигашкара арабаха безаргба.

Хатар хиннараш хIанзарчоа шоай гаргара нах болча Iеш ба. Горисполкома председатель Б. Манкиев кертте а волаш, царна новкъосталла комисси вIашагIъеллай районе. Цу комиссе балхаца доккха дакъа лоацаш ба горисполкома председатела заместитель З. Мамилов, Госстраха районни инспекце начальник А.-С. Цицкиев, кхыбола кулгалхой.

— Лаьтта хIанз а текхаш хиларах хIара денна дукхагIа хул цIенош доацаш биса нах. — йоах З. Мамилова. — 450 цIа да хIанз-хIанз чухарца мегаш. Хатар хиннача наха 250 участок йийкъай «Алханчуртский», «Кавказ» совхозий лаьтташ тIа. Таханхкоана екъаргйолаш кхы а 150 участок кийчъяьй.

Харц хургдац, Малгобекски горисполкомо цу лостамагIа шин болх дика лелабу аьлча. Ачалкхен юххе 130 гектар лаьтта къоастадаьд хатар хиннарашта. Астраханпроектни институто еча проектах керда юрт хургья цига. Хий а электричество а чуйилла болабеннаб из юрт хургйолча.

Нохч-ГIалгIай Министрий Совето яьча ваIадагIа юха дала а ца дезаш 60 эзар сом ахча дийкъад бохамаш хиннача наха юкъе. Малгобекски агропромбанка номер 700 йолча счета тIа средстваш вIашагIъетташ да районера боахамаш, предприятеш, бахаш бола нах.

Тахан а тIехьа цIенош хьалде безам болаш бар нах, ахча ца тоъа мара. Ссудаш ле вIаштIехьаргдолаш 18 миллион сом ахча деза района. Нохч-ГIалгIай Министрий Совето из ахча лургда яха дукха ха яле а, хIанзарчоа дIакхаьчадац из нахага.

Хатар хинна нах гIишлон материалашца Iалашбара боккха теркам тIабохийт горисполкомо. Районе мел йоагIа гIишлон материалаш царна хьежаяра сецаеш я. Уж эца а дIакхахьа а наха аттагIа хургдолаш эшача моттигашка специализированни тикаш хьаелла лаьрхIад горисполкомо. Нахага ссудаш кхаьчача дIагIоргда из гIулакх.

ТIеххьарча хана дукха болх беш я Госстраха районни инспекци. Таханарча дийнахьа 44 дезала хинна зе а тахка, страховкаш дIаеннай цо. ХIанз кхы а дехача 22 цIенна увттаь акташ Госстраха республикански управлене дIаяхьийта я.

Болхлочун уйлаш

БЕХКТОККХАМЕ ВА ХIАРАВАР

Тахан производства ерригача а сферашка экономически эргалонаш хулаш латт. Цу гIулакха мах бань а варгвоацаш новкъостал ду пачхьалкхено арадаькхача кердача экономически законаша. Керттердар да, цу законаша предприятешта, производственни коллективашта дукхагIа паргIато ялар, уж шоай лоIаме хулилга оттадар. Хьахулаш латт керда боахама механизм, керда производственни отношенеш. ХIаьта а экономике низткъала мара дIайодац перестройка. ХIана? Фуд кердачоа чоал-ког беттар, новкъарле ер? Керда гIулакх, застойни ханашка вIашагIъехка инструкцеш хьалха а тетташ, къаьнарча методашца дIадахьа гIерт министерстваши ведомствашн. Масал лаха гаьна гIоргдац вай. Хьазцаргья вай тха предприяти. Укх шера хьалхарча квартале города гIулакх деш тхоашта 121 эзар сома планови пайда бир оаха. Цунах 40 процент поощрене фонда оаха хьаэц. ТIаккха тхоай лоIамагIа из пайда дIа-хьа бекъа, цунна доал де бокъо йий тха? Яц. Цох тхона хIама дисац. Из объединене кулгалхоша кхыча предприятеша деш дола зе дIатакхара дIадохийт. Масала, № 1 йолча Грозненски пассажирски автотранспортни предприятена. Цу тIа, тхона ве такхийтара ПАП-1 санна пачхаьалкхен дотаци а телац. Цу тайпара хIама нийслу тхьовра, застойни хана арахийца тха союзни министерства приказ хIанз а болх беш, низе хиларах. Цунга хьежача, 50 процент совгIа транспорт города гIулакх деш хилча мара предприятена пачхаьалкхен дотаци телац. ХIаьта тха предприятера дукхагIйола техника вай республика районашка гIолла гIишлонхошта, мехкдаьттадоаккхарашта, мехкдаьтта чакхдоахарашта гIулакх деш ма лелий. Из бахьан долаш тхона дотаци телац, цул совгIа, тхогара оаха бань пайда а дIабоанх кхычар даь зе меттаоттадара. ГIулакх кхыча тайпара хилча 36 эзар сом тха коллектива счета тIа хургдар.

Нийса мичад из. Наьха балхацара безам дIабоаккх цу тайпарча приказашен инструкцешен. Царех производственни коллективашта, бухсоццаш пачхаьалкхенна хьабала пайда бац, шоай балха тIара кхоачамбоацараш къайлакхахьа безам болча кулгалхошта мара. Уж дIадаха деза ха хьогте а чакхъяьннай.

Къаьстта дувца безам бар са тхона хьалхашка латтача цхьаькха проблемах а, из дIаяккхара сайна бакъахьа хеташ бола никъ а хьехаш.

Лакхе аз белгал ма даккхара, тха транспорт дукхагIча даькъе республика гIишлонхошта гIулакх деш лел. Кхетаде хала дац: тха алапи а вахар а царех тийша да. Цар хьаденнар мара дац тха счета тIа. Бакъда, гIишлонхоша тIеххьарча хана чIоагIа новкъарло ю тхона. Шоаш хьадала декхарийла дар хьалац. Масала, карарча шера май беттага кхоачаш гIишлонхоша тхона хьа па луш дитад 667 эзар сом. Царна юкъе къаьстта «белгалъяьннай» масала, Грозненски цIеноц деча комбината (122,4 эзар сом), «Стройиндустрия» яхача производственни объединене (47,8 эзар сом), СМУ-4 (26 эзар сом) коллективаш. Цу тайпара гIулакх нийсдалара бахьан — договорни дисциплина заказчикаша гIожа телхаяр.

ХIара организацеца оаха цхьан шера къаьстта договор оттаду. Цу тIа я укх тайпара пункт: шоашта гIулакх дарах хьалхагIе а, хIара бетта шозза, заказчикаша транспортникашта ахча хьахьежадолда, аьнна. Договор хиларах тхона фу пайда ба, нагахьа санна дукхагIйолча гIишлон организацеша из лоархIаме пункт лораеш ца хилча? ТIаккха, мел Iаткъ из тха коллектива гIулакхашта! Банкера тха счет даим а яьсса хул. Ахча ца хилча вIаштIехьдалац ханнахьа запчастеш эца, капитальни ремонт е дIаяхийта машинаш юха хьайе, доагор эца. Таханарча дийнахьа, пачхаьалкхенгара ссудаш а доахаш йиду оаха из. ХIаьта эггара чIоагIагIа новкъа да наха ший ханнахьа алапи дIатела вIаштIехь ца далар. Цо нах эгIазбут, ца эшача хабарашта никъ хьабелл, цхьабараш цу деша перестройка бехке е болалу.

Боккъалдар аьлча, тха йиш яр договораш телхадеча гIишлон организацешта бехкам бе. Пачхаьалкхен предприятех (объединенех), къахьегама коллективех долча Законаша бокъо лу тхона царна транспорт ца а телаш, соцае. Амма, цу наькъа тIа тхо даьлча зе пачхаьалкхенна хул. Цудухьа оаха цу тайпарча наькъах пайда ца ийбе лаьрхIад. Бакъахьа хургда кхыдар дича, соцамагIа предприятешта, организацешта (белггал гIишлонхошта) хIара шера тел транспортни гIулакхашта лаьрхха лимиташ. Эшар фуд, уж лимиташ йоагI-йоагIача мара дIа ца хьежаяр. Кхыча тайпара аьлча — шоашта гIулакх деча транспортникашта мара. ТIаккха тха алапи гIишлонхоша план ярах е ца ярах тийша хургац. Цу гIулакха болхлой тIахьожам лоаттабе беза гIишлонхоша шоаш а царна гIулакх деча тха водителаша а.

Аз тахан йийцараш тха коллектива хьалхашка латтача проблемех цхьаяраш мара яц. Со теш уж къоастае тха карагIдаргхиларах, хIана аьлча, наха дика кхетадаьд: перестройка бахьан долаш кхоачамбоацарашца, къаьнарча методашца хIаране къовсам лоаттабеча мара гIулакх дика дIагIоргдоацилга. ЛоархIаме да, цу къовсаме хьалхалаттараш болхлой хилар.

И. АБУБАКИРОВ,
Грозненски ПАП-5 водитель, предприяте бригадирий совета председатель.

1989 шера январе—апреле республика промышленносто баьча балха итогаш

БIарчча хьанийцача республике гIолла 1989 шера январе-апреле пачхаьалкхен заказагIен иштта духхьалара бувзамагIен продукцена поставкаш яра договорни декхараш 98,8 процент кхоачашдаьд, соахкарча цу юкъаца нийсдича 97,6 процент мара кхоачаш ца даь хиннача.

Договорни дисциплина толхаьй 22,5 процента предприятешен объединенешен, цар потребителашка дIа ца кхоачийташ йитай 7,2 миллион сома маьха продукци. хIаьта (1988 шера январе—апреле 16,9 процент е 15,4 миллион сома маьха продукци). 1989 шера январе—апреле дIадахача шера цу ханаца нийсдича промышленни продукци хьаяра боарам 0,7 процент лохбенаб.

БIарчча хьанийцача республика промышленносте гIолла продукцена поставкаш яра договорни декхараш кхоачашдар, продукце (деча балхий, гIулакхий) боарам дегIаахара темпаш:

	Договорни декхараш кхоачашдар			Продукце боарам дегIаахара темпаш
	План кхоачашъяра процент	ДIа ца кхоачийташ йиса продукци (эзар сом)	Договорни декхараш кхоачаш ца дьйча предприятийн дакъа	
Ерригa республике гIолла:	98,8	7209	22,05	99,3
Союзни доалахьара промышленность	99,3	3188	24,2	98,6
Республика доалахьара промышленность	97,4	4021	22,0	101,4
Цу даькъе: НГIАССР Министрий Совета доалахьара промышленность	97,5	594	25,0	101,2

Договорни декхараш кхоачашдаьд, продукцен цIена пайда баккхарен боарам дегIабоалабаьб Ачхой-Мартановски, Урус-Мартановски, Веденски районашкарча промышленни предприятеша, продукцена поставкаш яра договорни декхараш кхоачашдара боарам республика юкъерчунца нийсбича лохагIа ба Гудермесски (98,5 процент), Назрановски (92,6 процент), Шалински (97,8 процент), Наурски (97,3 процент), Шелковски (97,9 процент), Сунженски (98,4 процент), Советски (56,1 процент) районашка.

Продукцена поставкаш еча геттара тIехьаюс «Стройиндустрия», «Чечингстройматериалы» яха объединенеш, «Терек» яхача ЧИПМДО № 2 йола мебельни фабрика, Аргунски хьоар доаккха завод.

Бнъ бетта планал тIех даьккхад (газоконденсат юкъе а йолаш) 39 эзар тонн мехкдаьттен 46 миллион кубически метр гази. Мехкдаьтта аппаратура, цемент, тракторни прицепаш, линолиум арахецара оттадаь декхараш тIехнхоачашдаьд.

Цхьабакъда, 1988 шера январаца—апрелаца нийсдича продукце къаьстта тайпаш хьадара боарамаш лохденад (медицински техника, цунна лаьрхIа запчасташ, юртбоахама машинаш, гIишлон материалаш, кирпишкхьаяра, херх хьекха хьу хьаара озара). Пачхаьалкхен приемка хьалашка болх беча промышленни предприятешка 1989 шера январе-апреле цкъара дIахьокихаше дIа ца эцаш йитай 4 процент гаргга продукци, ер шу дIадоладелча дена брак ярах вIалла дIа ца эцаш йитай 24 эзар сома маьха продукци.

Халкъа боахаме эша товараш (корта бохабу маларий мах а ца лоархIаш) 162 миллион сома маьха арахийцад, из соахкарча цу ханаца нийсдича 6,1 миллион сома маьха дукхагIа да.

Кхачан продукташ арахецара боарам 5,6 миллион сом дегIабенаб.

Цар керттера тайпаш арахецар хьахьоих укх данеша:

	1989 шера январь-апреле фактически хьадар	План кхоачашъяра процент 1989 шера январь-апрель процентаца	1988 шера январаца-апрелаца нийсонча
Госресурсашкара дулх (эзар тонн)	3,7	113,1	103,5
Колбасни изделеш (эзар тонн)	2,0	91,1	88,1
Чакхъяккханза йолча шурий продукци шурада дIалаьрхIача (госресурсий бийдалцара) (эзар тонн)	27,2	106,7	100,7
Хьаьна нахча — тоннаш	535	105,9	90,4
Генарий даьтта (эзар тонн)	1,6	148,0	106,5
Кондитерски изделеш (эзар тонн)	3,8	106,7	113,5
Макаронни изделеш (эзар тонн)	2,2	104,0	101,3
Консерваш (млн. усл. банк) цу даькъе:	57,5	114,7	109,7
Сомий хиш	40,9	113,5	106,6
Корта бохабеш доаца малараш (эзар дал)	396	105,0	106,7

Халкъа боахаме эша кхачан доаца товараш хьадара пачхаьалкхен заказ 106,4 процент кхоачашдавд. Соахкарча укх ханаца нийсдича уж хьадара боарам 0,5 процент дегIабенаб. Шоашта хьалхашка оттадаь декхараш кхоачашдаьдац 23 процент хулача предприятешен объединенешен.

Кагирхоштен къоаноштен лаьрхIа цхьадола товараш хьадара биъ бетта декхараш кхоачашдаьд. Бакъда цунца цхьана, цу товаращца нах бизза Iалашбаьбац.

Назрановски трикотажни фабрика цхьа барт баь оттаь ассортимент толха а яь, потребителашта дIа ца йохьийташ йитад 1,4 миллион сома маьха продукци, хIаьта Швейни производственни объединене — 95 эзар сома маьха.

СТАТИСТИКА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ УПРАВЛЕНИ.

«Грознефть» объединенена чуйоагIача УТТ лоархIашн сий деши ва цхьоалагIча класса водитель Чахкиев ТIахIир. Кхойтта шу гаргга да цо цхьан предприяте болх бу.

Хан-ханнахьа кулг тохаш лелаярах массаза а дикача технически хьале хул ТIахIира «Икарус». Ший балха нормаш 120 — 130 процент кхоачашъю толашагIа волча водитела. Дика болх барца цхьана ТIахIира боккха теркам тIабохийт доагора-смазочни материалаш кхояра. Иштта дIадахача шера цун вIаштIехьдаьннад 150 килограмм доагор кходе.

Укх шера а, ше кходаьча доагора чотагIа шу чакхдалале ялх дийнахьа болх бе дош деннад цо.

СУРТА ТIА: Чахкиев ТIахIир аргIанарча рейсагIа ваха кийчлуш ва.

И. ПЛИЕВА сурт.

Перестройка наькъагIа

Доахан кхоаб... дулх тIаккхетац

Доал дара кердача формаша, экономика радикально хувцаро цун массайолча йоагIоно хьахьекхад аренда, коопераце, тайп-тайпарча подрядий кердача формаех (боккъалдар аьлча, дикка йицъялийтача, къаьнарча) мел пайда боал. Царех цаI я бежанаш кхоаба дезала подряд. Хьайбашлеладерий цхьан дезала къона хьайбаш — Iаьсий, сиргIалгаш хьа а нийце, кхаба чуовттаю. Договора тIа къаьстта белгалдаьккха да кондиционни дозал, хIаьта лоаццача хана из кондиционни дозалга кхоачадаь мара комбинате дIачудала йиш яц хьайбаш. Шоана гучча бесса, иштта гIулакх оттадаь хилча из кхоккхе оагIонна а пайда боалаш да. Арендатора — бежан сихха дорстадаь дIачуделча лерттIа пайда боал, боахама — цо совлен пайда а болаш, пачхаьалкхен заказ кхоачашду, пачхаьалкхено — дизза дозал а долаш, зе а доацаш юртбоахама продукци дIаэц, тIаккха нахага дIакхоачаю.

Цунца цхьана, боахамарендодатель декхарийла ба арендаторо дIадеххача боарамагIа цунга маьхах доакъар дохка, эшача оборудованеца Iалашбе, нагахьа таро яле хьайбаш чулоаттаде помещенеш яла.

Из хIанз эттача юкъмоттига классически хьоккам ба — хьалхалаттача боахамаштен арендаторштен юкъе. Арендаторий опыт шерра ювцаш я централъни а моттигерча а прессе, ала деза, къахьегамхой истола тIа а продукташ тIаккхийтай.

«Алханчуртский» совхоза коллективо сихха хьанийцар мехка хьалхалаттача хьайбашлеладерий опыт. Цхьаккха а цецваланзар Кердача Реданта вахархочо Евлоев Сатабе Саюпа ший коа кхаба Iаьсий хьа а нийца, из керда гIулакх дIадоладича.

Чуоттаде 50 Iаьса Евлоевс хьайцар дIадахача шера апрель бутт дIаболалушша. Нагахьа договора тIа аьннар совхозо кхоачаш ца дой, эшшача боарамагIа доакъар ца доаттадой? Цу гIулакха Сатабе Саюп опыт эшаш вац — ший хьамсарча совхоза фермаштен аренаштен дукха хIама ца эшшаш 30 шу дIаденнад.

Хьалхарча результаташа Евлоев ше а цецваьккхар. Йоккха опыт йолча хьайбашлеладечо лийрхIача 500 грамма метта, хIара деннибусси бежана тIаккхета дозал юкъера лаьрхIача 700 грамм хилар.

Мишта вIаштIехьдаьннад иштта лакха хьоккхамаш даха? Соахка хьувкъам дика хилар, ахкан баьцаш, кхыдола доакъар хьийкъа хиннална хургда из.

Хьахьакха хьайна мел мог, коа чуда (Евлоева арендах Т-25 яха трактор а ма нийцайий). Дикка новкъостал дир ший бешарча кердача хьажкIаша а. Хьахулаш дар доглдоахилга йолаш дар — хьийкъа мадезза ахкан доакъарон, хьайбашлеладерхочун а цун шин гIонча а (къонгаш Мохьмади Назирп) хьинарон дикка котало а яьккхар, шоай низах теша а бир.

ТIаккха Евлоева лаьрхIар кхы тIа а чуоттаде 50 бежан хьаэца...

— Бакъда, цунах хьалххара зе хилар тхона, — дувц цо. — Хьаденна Iаьсий чIоагIа эсала дар. Отбраковка яьчул тIехьагIа боахама юкъдала дезаш хилар 28 Iаьса.

Цхьа шоай йоккха къайленаш а яц Евлева дезала подряда бригада.

— Керттердар, — лоархI ше Саюпа, — чуоттадаь латта хьайбаш ший ханнахьен боарамагIен кхабар. Укхаза уж дийнахьа кхозза кхоаб, хIаьта диазлагIа — Iуйрийна 3 сахьат даьлча. Хий хьайбащта мел деза да. Рациона юкъе доагIа хьажкIан гIад, йол, аьчача хьажкIий лордашца эль ялата отходаш.

Хьайбаш сиха дIаIам графикага а рационага а. Цудухьа ха хьалха-тIехьа яьлча, е дукхагIа-кIезигагIа боарам хьовз, Iул корзагIдоал. ТIаккха цу гIулакхо дозал лоху, хIаьта тхона — арендатораршта, зе хул.

Аренда хьалхара сезон Евлоева подрядни бригадана дика пайда болаш нийсъелар — 50 бежана тIаккхийтар 50 центнерал совгIа лакха дикал йола дулх. Цу хана оаха дIалаьрхIача цунах хьахинначох а арендаторашта 7 эзар сом дIадала дезаш яр совхоз. ХIаьта из дIадахача шера дар. Укх шера мишта латт арендаторий гIулакх?

ЧIоагIа хоалуш хувцамаш хиннад арендатора догуйланца а цун толамашка а. Толамаш доацаш да, цунга хьежжа безам а байнаб.

Вайна ховш ма дий мел дукха лоа долаш, хала дар вай республике дIадаха Iа. ХIанз а тIехь цо даьча зенах Iазап озаш ма бий лоаман районашкара нах. Лаьтта такхар — дукха лоа дашарах хьахинна ма дий.

Вирсача Iано арендатора «цIагIарча» ферма а зе даьд. Бакъда, ший опыт хиларга хьежжа хьайбаш дойтадац цо. ХIаьта а, хьахиннар велавеш дац. Юрта йисте, хьайбаш лоаттаде чулаьцача участка арахьа йоккха моттиг дIа а лаьца кхо латт — керда а шира а.

— Из тIадотта техника хьаяланзар совхозо, тIаккха кулгашца, цхьан шодашца фу дергда Iа, — жоп делар Евлоевс аз ца даьча хаттара.

Откормочни майдан тIа а дацар гIулакх кхы дикагIа. Гонга кхаччалца, цхьайолча моттигашка китага кхаччалца кхогIа диза лела хьайбаш.

— Ай, мишта вIаштIехьдаьлар шун гIелденна хьайбаш ца дойта? — хетт аз арендаторга.

— Мишта? — баламаш увз Евлоевс. — Могаш доаца, тишденна шинараш а сиргIалгаш а цIагIа лелаяьй, ала йиш я. Могашдараш — дерригача Iанна лайнен догIан кIала лаьттад укх йийлача майдан тIа...

— ТIаккха отараш, соахка гурахьа оаша даь даха лийрхIа?

— Кхоаданзар тхо... Совхозо гIо дергда аьннадар— каьхата тIа мара гIо динзар. ХIаьта доакъарца а дац дерригa вIаштIехьа — тхоай ахчах боахамгара эша ялат эца магац тхон. Иштта нийсделар-кх тха дIаяхача квартале чуовттадар... тIаккхеташ дозал а доацаш.

Гуш да Евлоев дехкеваьналга. Цун гIулакх, бакъдар аьлча, кхетаде хала а дац. Цхьаболча кулгалхой бюрократически мело бахьан долаш иштта воча хьале оттадаьд из дIадоладаь хоза гIулакх.

А. САДУЛАЕВ.

Арендана—шерра никъ

ЛоIамга хьежжа

— Кхы мел дар дIадаьлча а ше хьабеча балха кортамукъа ма вутий цо саг, — аьлар Назранерча АТП таксиста Мошхоев Йоакъапа, аренда хьоаяь оаха къамаьл деш.

Цунца ювзаенна я Йоакъапа ювца из кортамукъале а. Цун а цунцарча новкъосташта а шоашта а гучадаьнна, хоаденна хIама да цо дувцар. Арендо дикка тоадаьд Йоакъапа кулгалдеча таксистий колонна (бригада) гIулакхаш. ХьалхагIа Iуйрийна предприяте коара маршрутах машинаш арайоалаш дукха таксеш латта юсар ара ца йоала луш. Бахьанаш тайп-тайпара хулар: мотор хьаллоталац, карбюраторо болх бац, радиатор яьнъух, насосо бензин хьаозац. Администрацега из лоткъам дIа а бий, ваьлле чуводар таксист ший цIагIара гIулакхаш де. Алапи хIаьта а хьа ма доагIарий.

ХIанз, гIулакх арендагахьа дийрзачахьа, кIезигагIа хул укхаза из киловзал лелаю моттигаш. Чунйнна болх бу аренде бахараша. Вай ювцача колоннера а нийсса ахаш таксисташ ба цу хьисапе болх беш.

Арендо наьха хьинар, балхацара безам мел айбаьб хьажара цхьа масал дувца лов.

Собране балха итогаш ювцача хана, колонна гIулакхаш юхадеттарий цIераш йоахаш эггара хьалха ювца йолайора Шахмурзиев Вахий «кхызг». «Фу дергда аз», — аьле, ший массахана а цох воаллаш мазутех даьхе хула кулгаш хьалхьоккхар Вахас.

Бакъда, хIанз Ваха аренде вахачул тIехьагIа ша тIа яьнна маркъилг мо кхесташ я из.

— ХIара денна ший планах доагIа ахча а хьачулу Вахас кассе, цIаккха соцаш цун такси а яц, — йоах Йоакъапа. — Цо цун фу ду хац тхона. Цу тIа, дIаехаш запчасть а яц. ХьалхагIа-м склада наIар тIара дIавалацар из.

Иштта болх беш ба шоай тиша машинаш а тIехь арендe баха цу колоннера таксисташ Албогачиев Хьусен, Ажигов Ваха, Местоев Хьусен, Албогачиев Увайс, Ажигов Аюп, кхыбараш.

Ши-шех дIайолаеннай арендаторaштен аренде боацараштен юкъера социалистически яхь а. ТишагIа йолча машинаш тIа болх беш боллаше а арендаторaш хьалха ба. Цхьаь цаI саг вац царна юкъе ший планах доагIа ахча хьача ца луш. Вокхарна юкъе ба.

Цхьаькха а да ала дезаш: машинна тиша, къаьна яр аьнна, планага диллача цхьан сома кIезигах а яц арендаторий план.

— Из а вIалла новкъадац тхона, — йоах дIа мел хаьттача арендаторо. — План цхьатарра яле а кхы мел долча хIаман совле тхогахьа я. ХIара Iуйрийна путевкаш язъеш цу «корга» хьалхашка аргIан этта латта мича деза тха кхы вIалла деце а. «Хьо пигахьа гIо, ер кхычахьа гIо», — яхаш телача командашка ладувгIадезаш а дац тхо.

«Дирст» яллац тха бага, тхо дIа-хьа лестаде йиш йолаш, яхилга да из. Кхы йоккхагIа паргIато мишта кхоачаргья болхлочунга?

Дег тIара доагIаш дешаш да уж. Дукхача наха паргIато луш латт арендо.

— КIеззига сабардаьча гIолла ерригa тхоай бригада а яккха мег оаха аренде. — аьлар бригадира. — ХIана аьлча, тхона гуш да цох гучадувла дукха дика хIамаш. Гой, кхыметтел пресса кIала яха еза дукха ха йолча тха «кхызгашка» а бейт цо болхI Юххьанца из дIайолаеча ханa-м тхо кIезига - дукха ца тешаш а дар. тIехьагIа «хих фо яха» дезаргдий-хьогI вай, яхаш. ХIанз из цатешам башаш латт тхоах хIаране кер чу.

Иштта башаш латт из-м ерригача вай обществе а.

М. ЗАНГИЕВ,
тха соб. корр.

Вай мехкахо

IИЛМАНХО А ОБЩЕСТВЕННИ ДЕЯТЕЛЬ А

Мохк дIахо дегIабара, хьалха хиина дола гIалаташи негативни гIулакхаши дIададахара дешаш къоастадеш ший исторе чухь эггара лоархIамегIа йола зама я хIанз вай мехка яр. СССР халкъа депутатий хоржамий центре гулъеннаяр йолаш мел йола проблемаш. Мехка дIахо хургIолча кхелах, цуй кхоанарча денах сагота болча дуккхача советски наьха йола йоккха духовни потенциал гучаьккхар революционни перестройкас. Цу тайпара болча нахах ва хIанз Мокве вахаш вола вай мехкахо, экономически Iилмай доктор, профессор Р. И. Хасбулатов.

Руслан Имранович Хасбулатов ваьв 1942 шера Грозне, къамах нохчо ва. 1965 шера М. В. Ломоносова цIерагIа йола Московски пачхьалкхен университета юридически факультет яьккхай, цул тIехьагIа кандидатски докторски диссертацешта защита йир цо. МГУ ВЛКСМ комитета секретарь а, ВЛКСМ ЦК инструктор а, СССР Iилма Академе лаккхехьарча школа Iилман проблемай институте болх беш а хиннав из. 1980 шера денз Московски Г. В. Плеханова цIерагIча халкъа боахама институте доцент а, профессор а, доазол дехьарча мехкий экономика кафедра заведующи а волаш къахьегаш ва из. «Советский студент» яхача институтски многотиражке 1986 шера 30 июне Iилманхочун сурт-сибат дуллаш иштта аьлар цох лаьца: «Доазол дехьарча мехкий экономика кафедра лоаццача хана институте дикагIйола моттиг дIалаца вIаштIехьдалар — цу коллектива кулгалхочунна карагIдаьнна дика гIулакх да. Хьинаре организатор, уйла еш а принципиальни а вола педагог, цIенхаштта а йоккха эрудици йола а Iилманхо — уж шедар шийца долаш ва доазол дехьарча экономика кафедра заведующи Руслан Имранович Хасбулатов». Цу статья тIа белгалдоаккхаш да Р. И. Хасбулатов маьхаш оттадара дешашца ювзаенна йола лоархIаме экономически проблемаш оттаяра новаторски концепцеш йолаш вола мехка общественни деятель волга а.

Коллегаша луш йола оценка ше ма ярра объективни а бакъйолаш а я. Даймехкен доазол дехьарчен экономика даькъе гIорваьнна воккха специалист ва Руслан Имранович. Цо яздаь да «ХIанзарча ханара Канада экономика», «Кортамукъадаьнна мехкаш переходни замалахьа», «Дунен юкъера экономикен халкъашта юкъера экономически юкъ-моттиги» яха монографеши, 1987 шера английски меттала Индерадаьнна дола «Империализми дегIадоагIаш дола мехкаши» яха книжкен, иштта кхыдараш а, цул совгIа, централъни, советски доазол дIехьарчен изданешка йола дуккха Iилман статьяш.

Дуккха кхыча мехкашка дувцаш дола метташ дика ховш волча профессора Хасбулатова балхаш дуккхагIча даькъе источникий кIийлен тIа яздаь да. Цу балхашка тохкам баьи вIашагIтехан я йоккха фактически статистически материал. Профессора Хасбулатова а из керттелатташ йолча авторски коллектива а дуккха хIамаш карагIдаьннад дегIадоагIаш долча мехкий проблемаш тохкача а, иштта цу мехкашта лаьрхIа бола экономика даькъе специалисташ кийчбеча а. ДIадахача шера доазол дехьарча экономика кафедре Вьетнама, ДРА, Кампучияна, Кубана, Бангладеша, КНР, КНДР, АРЕ лаьрхIа 66 совгIа специалист кийчваьв. КПСС XXVII съезда решенешка хьежжа Р. И. Хасбулатов кертелаттача кафедра СССР-ен кхыча социалистически иштта капиталистически а, дегIадоагIаш долча а мехкашка боккха болх чакхбоаккхаш я.

СССР кхыча мехкашца йола политически экономически юкъ-моттиг дегIаяра боккха лоархIам болаш дола гIулакх деш ва Руслан Имранович. СССР-е а, иштта халкъашта юкъерча а дуккхача Iилман конференцей доакъошхо а организатор а хиннав из. СЭВ-а мехкий-доакъошхойи СФРЮ-ен Iилманхой а специалистий а халкъашта юкъерча конференцешка. Стокгольме хиннача IX Ерригсоюзни социологически конгрессе, халкъашта юкъерча политически Iилмай X конгрессе ший Iилман докладашца къамаьлаш деш хиннав из. «Герзаш дIадахар — социальни прогресса фактор» яхача темагIа Торонто (Канада) VIII Ерригдунен социологически конгрессе цо яь хинна доклад английски кхычен меттайла яьха кепатеха, араьннай. Доклада тIа дуккхача фактащца хьахьекхад герзаш Iоадарген тIема конфликташ лелаярген ца доагIаш дола рузкъа дIадахийтар моллагIча мехка а экономикана воча оагIорахьара Iаткъаши рузкъа хIалакдеши долга. Халкъашта юкъарча форума доакъошхоша чIоагIа раьза хиларца тIанийцар доклад.

Р. И. Хасбулатов, советски делегаце член хиларах тарра, хьинаре дакъа лоацаш вар Москве хиннача кагирхойи студентийи XII Дерригдунен фестивала кийчечен из чакхйоаккхачен, из бахьан долаш СССР Лаккхехьарча Совета Президиума УказагIа «За трудовую доблесть» яха медаль елар цунна. Лакха идеологически профессиональни боарам болаш йола лекцеш ешарах, собранешка публични къамаьлаш дарах, центральни моттигерчен датски газеташка, датски радиони телевиденен интервью яларах Дане йолча Советски посольстваси «Дания - СССР» яхача общества кулгалхошен чIоагIа баркал аьлар цунна. СССР-е чакхйоаккхаш йолча перестройка пропагандист я волаш, Финлянден кхыча европейски мехкийи кепайоазон изданешка профессора Хасбулатова материалаш кепатохаш я.

Ший мехка гражданини патриоти хиларах тарра, вай мехка йолаш йола перестройка малагIча боарамга кхаьчай, мишта дIайодаш я даим теркал деш ва профессор Хасбулатов. 1986 шера 15 июнен 1987 шера 27 апрелен «Правда» яхача газета тIа а, 1988 шера 2 июне «Комсомольская правда» тIа а иштта кхыча кепайоазон изданешка а перестройке экономически Iилмо лоацаш йолча моттигах, ролах, маьхах, къамашта юкъерча юкъ-моттигах, обществе демократизаци яра наькъех, демократи правови бокъонашца Iалашъярах, советски обществе духовни культура дегIаярах лаьца дувц. Ца аьлча далац, кхыметтел «застойни» хана а тIехь Р. И. Хасбулатова советски кепайоазон изданешка «пайда», «боахама расчет» яха дешаш советски предприятеш экономически дегIаярца дувзаш, лакхерча дешара заведеней эффективность дегIаяра дешаш айдеш, лакхерча школе реформа е езаш хилар дувцаш йола статьяш дуккхаза а кепатехар. Руслан Имранович боккхача теркамца тIаэцаш ва Нохч-ГIалгIай республике дола гIулакхаш. Укхаза, цунна хетачох, дегIая езаш я боахама территориальни расчет, хьае езаш я республика производительни низаш дегIадара комплексни программа, хIаьта цун кIийлен тIа — республикански боахама расчета концепци а. ТIаккха чакхъяха езаргъяц, миллионаш сомаш халкъа ахчан списани а еш, шорттига, ца хилча санна дIаьха йола 70-ча шерашка вIашагIъехкача комсаш лелаеча совхозашта тараесташ йола, вIалла уйла янза еш йола боккхача маьхе эксперименташ. Республике долча социально - экономически хьалашта еш йолча комплексни диагностикай программана юкъе «совйола къахьегама ресурсаш» производстве юкъеяхьара дешаш къоастадара предложени йоалайир профессора Хасбулатова. Цунна хетачох, Россе йолча кхыча автономни республикашца нийсйича, эггара вогIа дола, Нохч - ГIалгIайчен юрташка бахаш болча дуккхача берий ноаношка дола хьалаш тоадара специальни программа хьае еза.

ХIанз вай мехка обществo кердаяккхара йолча процессе Iилмай викалаша де йиш йолчун дика масал хинна дIаэттад профессора Р. И. Хасбулатова ший кхолламе а иштта общественни вахаре а даьха дола толамаш.

Н. ПОТОКОВА,
Л. Н. Толстой цIерагIча Нохч-ГIалгIай пачхьалкхен университета исторе кафедра профессор, исторически Iилмай доктор.

ЦХЬОАЛАГIЧА СЛЕТЕ

Вице ацъ вёнит ла нитрунире! Марша доагIалда шо!

Молдаве столице — Кишеневе — бIаьстен каникулашка хилар Л. Н. Толстой цIерагIа йолча школьни музеяшка хьинаре дакъа лоацарий вIашагIкхетар. Цу вIашагIкхетаре дакъа лаьцар Толстой-Юртовски № 1 йолча юкъерча школа дешархоша Нажуева Аьсетей, Шахмурзаева Тамусей, Болатбиева Падамаси, Бочаева Маретеи, Юсупов Нажмутдинаси. Вай мехкарча 22 школа 100 совгIа дешархой бар вIашагIкхетаре баьхка. Программа чоалхане хиларал совгIа, шиӣ дIадехараш долаш а яр. Из кхаь даькъах латташ яр: выставках, художественни самодеятельностах, толстовски дешарех. ХIаьта цу разделашка дувца дезаш дар толстовски моттигашца дувзаденна дола кердадараш. Слет хьаеллача дийнахьа, 24 марта, хIара делегаце староста декхарийла вар толстовски тематиках шоаш даьхача толамех лаьца дувца. Тха школера 9-ча класса дешархочо Нажуева Аьсета ше къамаьл деш аьлар: «Шоай стихашка А. С. Пушкинен М. Ю. Лермонтовен, шиӣ прозе Л. Н. Толстойси хестаяьча Нохч-ГIалгIайчено моаршал лу шуга!

Тахан укх тайпарча лоархIаме йолча мероприяте вай гулдаьр Л. Н. Толстой сийдола кхоллам ба, хIаьта вай, массе къаман викалаш, дувзаш ба из хьаваьннача къаман мотт. Дуккха юрташ а музеяш а я Нохч-ГIалгIайчене, хIаьта царна юкъера хьа а хержа, тхо укхаза дахкар бахьан — тха музей Л. Н. Толстой цIи лелаеш хилар да.

1851 шера тха юрта воагIа, кхыметтел Россе а вовзаш воаца зIамига саг. Нохчашца иштта кхоаччара доттагIал тесса волча яздархоех цаI вар Толстой. Тха къамах лаьца хьалха дийцар юхакерда ца доаккхаш, цо ше йир ма ярра йола вывод. Шиӣ теркам тIабохийт цо эрсиӣ поэташа хIаране ше-шиӣ тайпара хестаяь йолча Кавказа юрта. Хьалхарча бийсан сурташ дохкача хана, цо шийна, шиӣ бIаргашца дайнар дувцаш, язду. Массане, раьза а хиле, тIаэцаш доаца бакъдар да цо майрра дувцар. Къулбаседа Кавказе дахаш хиннача къамех хьалха «лоамарой» е «черсиӣ» оалаш хиннадале, хIанз цо цу къамиӣ ма ярра йола цIераш йоах. Нохчиӣ бовза гIерташ хиларах, из каст-каста мелача хи тIа вода: цига маIанах хиларал совгIа, кхалнах а бIарго йиш яр. Белгалдоаккх цо мехкариӣ хозал а, уж чIоагIа сатийна а сабаре а хилар. Из къам дог-цIена а камаьрша а хиларах тарра, Толстой нохчиӣ доттагI хила ловш ва. Из чувийха хиннав тха юртахочо Садо Мисербиева. СовгIаташ дIаихьаи даларал совгIа, уж ма барра доттагIиӣ хилар. Е. кхыча тайпара аьлча, дув биаь доттагIиӣ хилар уж: Нохчаша майрача къонехчоа мара луш доаца совгIат делар Мисербиев Садос Лев Толстойна. ХIаьта хIанз из шин къаман — эрсаштеи нохчаштеи юкъе долча доттагIлен символ хинна дIаэттад. ТIаккха Толстойс шиӣ доттагIчоа денна дола совгIат — музыкальни шкатулка шиӣ маIан долаш да: хIана аьлча, хьалхарча ханара деиз нохчиӣ илли алара тIера бола нах санна бовзаш хиннадаь.

Лев Николаевича шиӣ дневникашка геттара дукха дувц цу шин къаман юкъе долча доттагIалах лаьца. Тха дар санна долча зIамигача къамах цо иштта дукха а дика а яздаьндаь тхо из тхоай яздархо ва, аьнна лархIа йиш йолаш да. Тхо чIоагIа гIаддугаш да кхы цхьаькха: цун кхоллама никъ болабеннаб тха юрта. Юртара керттерча трасса тIа араволача аьттехьа ба цун бу лаьтта бола дукха бонкха боаца гув, цига 1852 шера «Берал» яха шиӣ повесть язъьяӣ цо. Амма, белгал ца даьккхача далац, цун кхолламе йола кавказски ханара произведенеш художественни хиларал совгIа, цар эрсиӣ литературе керда оагIонаш хьайийлла хилар а. Цхьайолча произведенешка дувцаш дар тха юрта хинна хIамаш да. «Война и мир» яха гIордаьнна роман 6 шера яздаь дале, хIаьта «Хаджи-мурат» яха произведени ше венна дIаваллалца язъеш а хиннай цо, из язъяь чакхъяккханза а йисай. Халкъаца шиӣ бола безам гучабоаккх Толстойс тха юрта бахаш хинна шиӣ доттагIиӣ болча хьоашалгIа волча хана нохчиӣ иллеш дIаяздарца. ХьалхагIа нохчиӣ меттала дIаяздиӣ, цул тIехьагIа эрсиӣ меттала таржам деш хиннад цо. Цу тайпара дола хIама дерг-дац къам дезаш волча саго мара. Амма, тха юртахоша а шоашта могар де гIерташ, новкъостал деш хиннад цунна.

Кавказе Толстой воагIача хана малав ца ховш хиннавале, укхазара дIаводача хана дуккхача книжкаӣ автор хиларах тарра хьаькъалах визза вола саг а волаш, дIавахав из. Иштта язду цо шиӣ дневника тIа: «Со чIоагIа уйлаш е ваьлар — иштта уйлаш е низ а таро а сага вахаре цкъа мара нийслуш яц... Цlаккха е хьалха е «тIехьагIа иштта кIоарга уйлаш е вIаштIехьдаьннадац са...» Цу лирача хана доладенна дола доттагIал хIанз а тIехь шиӣ лоархIам бовнза да. Оаха чIоагIа лорaю толстовски моттигаш, Л. Н. Толстойи Садо Мисербиеви хиннача моттиге хIанз «ДоттагIлен чхар» латтача гувна тIа каст-каста долх тхо. ХIара шера, 9 сентябра Л. Н. Толстой ваь ди дездеш торжественни линейкаш чакхйоах оаха. 1982 шера хьайийла йолча музее гулъяь я Толстой вахаре кавказски периодаца ювзаенна а карагIдаьннaчох а йола материалаш. Ха дIагIоргъя, ха хувцалургъя, кердадар дагалаттарах дицлургда ширъяьннача хана хинна дола гIулакхаш, амма, вайнаха цIаккха дицлургдац Л. Н. Толстойси Садо Мисербиевси тесса дола доттагIал.

Шахмурзаева Тоитас, Толстой-Юртовски № 1 йолча юкъерча школа 9-ча класса дешархочо шиӣ къамаьл чакхдоаллаш вIашагIкхетаре аьлар: «Вай мехка мел дола къам цхьатарра бокъонаш йолаш хилара тешал да тахан вай массаварг а Кишиневе вIашагIкхийтта хилар. Дог гIоздаьнна доккхал ца дича воалиӣ, вай мехка деш мел дар наха лаьрхIа деш хилча».

Дуккха исторически памятникаш долаш хоза я Кишинев. Молдаве боагIача боараме мах бу пушкински толстовски моттигиӣ. А. С. Пушкин Бессарабе вахача хана, цун чIоагIа безам хилар цыганиӣ вахар дикагIа довза. Цудухьа цо, цыганиӣ таборах дIа а кхийтта, «Цыгане» яха поэма язъялцца йола ха яьккхар царца.

Пушкина хетадаь дола памятник города бIаь километр гаьна да. Амма, цига кхаччалца бола никъ самукъане ба, цул совгIа, экскурсовода халкъа историгIа лаьца чIоагIа самукъане дола хIамаш дийцар. Цхьаццайола молдаваниӣ оамалаш нохчиӣчарна таралесташ я. Цlенош хьалдеча хана, хьашанна лаьрхIа дола цIа доккха хила деза. Хьайбай сурташ дехка цlеноw дале, из чувоагIаш волча хьаша-даьна машаре долга белгало я.

Пушкина цIерагIа йолча юрта латташ да вай мехка Пушкина хетадаь мел долча памятникашта тара доаца памятник. Цига шин меттала декаш да «Русия маре тоаттэ ва афла де мине» — «Слух обо мне пройдет по всей Руси великой» — «Йоккхача Русе гIолла чакхдаргда сох лаьца дола хабар»,— яха дешаш. Пушкина яздаь долча цу дешаӣ лоархIам тахан а тIехьа бовнза ба.

Эрсиӣ меттала дешар Юмадеш йолча ворхIлагIча школе я Л. Н. Толстой цIерагIа йола музей. Цу музейна кулгал деш ва цу школе литература хьехаш вола Д. Я. Школьник. Музее йола материалаш Л. Н. Толстой 1854 шера Кавказера дIабахачул тIехьагIа, Молдаве яьккха йолча ханах лаьца дувцаш я.

— ХIара юрт, хIара моттиг шиӣ хозленаши белгалонаши йолаш я. Иштта я тха юрт а. Тха боккхача наха дувцачох, цхьан хана черсиӣ аьла Давлет-Гири Тийрка берда йисте гIолла Iовоагlаш хиннав. Из юрт йилла мегаргйола моттиг лохаш хиннав, йоах. ХIанз юртара № 2 йола школа йолча метте сецав из. Гопахьа хьуи дIайха хийи хиннад. Моттиг чIоагIа езаеннай цунна. Говра тIера Iо а ваьнна, Iалама хозленашка хьежа ваьннав из. Цу хана цо гаьнагIа хьалъэллача топа аьшка тIа шоай бIу баьб чIагаргаша. Из дика лаьрхIа, аьлас цу метте юрт йилла лаьрхIад. Иштта йиллай йоах юрт халкъа Iаламо. Цу хана деиз Давлет-Гири юрт аьнна дIаяха хиннаӣ цун цIи.

Дуккха ха дIаяхачул тIехьагIа, тха юрта воагIа Л. Н. Толстой. Нохчийчен эггара йоккхагIа а машаре а йола юрт лоархIаш хиннав цох Л. Н. Толстой. 1917 шера 14 декабре В. И. Ленина ЯлдаровгIар ши воша: Мохьмад — Терски областан Осман — Нохчийченен — Чрезвычайни комиссаралла хьожабаь хиннаб. Уж шаккхе а Советиӣ Iаьдал бахьан долаш байнаб. 1918 шера Советски Iаьдала моастагIашца лира къовсам лоаттабеча хана дуккхача юртахоша шоай вахар дIадениад. Сийлахь боккха Даймехка тIом болча хана цу тIем тIа тха юртара 500 совгIа саг вахавар, царех цIа ца воагIаш 125 саг висар. Юрт шиӣ доккха истори долаш я. «Поиск» яха тха клуб из тохкаш я. Со цу клуба эггара зIамагIвола член ва. Укх шера мара клубе болх бе волавенчавац со. Сай юрт езаш со хиларах тарра, аз сай мел бола низ дIалургба цу боккха лоархIам болча балха, — дийцар Юсупов Нажмутдина, 4 класса дешархочо.

Толстовски дешарашка Л. Н. Толстой тха юрта яьккха йолча замалахьа цун вахаре а кхолламе а оаха хьайийла хиннача кердача оагIонна лакха мах бир комиссе. Дуккхача толстоведаша тха юрта Л. Н. Толстойс яьккхача ханах лаьца дувц, амма, царех цхьанне а доаггIача тайпара дола нийса жоп деннадац тха юртара Толстой цIераца ювзаенна йолча моттигех лаьца. Болатбиеваси Нажуеваси уж моттигаш сурташ тIа хьахьекхача, халкъа образоване викалаш а Москвера а Ясная Полянера а баьхка бола музея болхлой чIоагIа гIадбахабар. 1927 шера тха юрта сурташ доахаш московски комисси яр. Цар даьха дола сурташ Л. Н. Толстой цIерагIа йолча музее да, амма, хIанзалцца Садо Мисербиев ваьха цIа миччахьа, малагIча моттиге хиннад цхьаннена ховш хиннадац. Мисербиев Садойна оттадаь долча чурта юххе сурта тIа вагIаш вола саг цун веший boI « Абу волга ховш цхьаккха а хиннавац. Мисербиев Садос Л. Н. Толстойна совгIата денна хинна тур хIанзалцца е Дагестане е Египте даьд яхаш хиннад. ХIаьта из тха юртахочо Муртазалиев Махьмас хьадаь хиннад. Тохкама балха тIа даьхача толамех тхона нхоъ дипломи, шиъ грамотеи, цхьа тешалли делар. ВIашагIкхетар чакхдоалача хана делегаташа дехар а даь, Бачаева Маретеи Юсупов Нажмутдинеи нохчиӣ халхар дир.

Цул совгIа, оаха доттагIал тессар Казахстанера, Москвера, кхыча городашкара баьхкача делегаташца. Бонкхача безамца тхо тIаийцар слета оргкомитета председатела Г. И. Толпинскеси слета ответорганизатора Д. Я. Школьникеи.

Шоллагlа слет е лаьрхIад Л. Н. Толстой ваьча моттиге — Ясная Поляна яхача поместье. Тхо дийха да цига а.

А. ЮСУПОВ.

Горизонт дехьара

Китае йоккхагIйола город — Шанхай шозлагIа къонал еча санна я. Мехка экономически реформаш е йолденначул тIехьагIа городе тайп-тайпара продукци арахецаш йола кхыча мехкашкарча фирмашцеи компанешцеи цхьана гIуланхаш леладеш йола 274 предприяти хьайийллай. Шанхай мах беш я дунен тIарча 168 мехкаца.

СУРТА ТIА: Шанхае эггара лакхагIа долча цIагIа 100 гаргга тайп-тайпарча компаней представительсташ я.

Синьхуа ТАСС сурт.

Нокхарийи экологии

40 шу хьалха «экологи» яхача дешо цхьанне а сатем боабеш боацача хана, воча оагIорахьа Iаламе долаш долча хувцамех лаьца дийцар нокхара мозаша. Вайна гонахьа дола Iалам тохкаш долча нокхара моазшта эггара хьалхарча даькъе ла дийзар саго леладеш долча гIуланкхий эулам — амма цу хана нокхара мозий балаш цхьанне теркал а ца деш дитар. ХIаьта тахан дола хьал дIахо ла йиш йоацача боарамга кхаьчад.

Дунен тайп-тайпарча мехкий викалаш юкъебоагIаш йолча нокхарий леладерий Ерригдунен федераце исполкома заседане тIа дувцаш дар цох лаьца дола дош. Исполком хилар Бухаресте, нокхара мозий леладара йолча халкъашта юкъерча институте цига лаьрхIар укх шера октябрь бетта из профиль йолаш болча специалистий ерригдунен конгресс е аьнна. Конгресса керттера тема — «Нокхара мозии экосистемеи».

Заседанеш йолча хана института фойе чу яр нокхара мозий совгIатий выставка. Моз, маточни шура, пыльца, прополис, боалоз. Укхаза яр дарбане кхачан продукташ, промышленноста дуккхача доакъошка пайда эцаш йола натуральни бийдал, наьkхах доахкача бераштеи иштта боккхийча нахаи къоанолца къовсам лоаттабе гIо дергдола кийча молхаш. ТIайоагIача хана цу беркатах пайда эца йиш йоцача хьале оттаргдий — те вай, дарбане дола моз — дохьаж хургдий - хьогI? Нокхарий леладерий сатем боабеш да меза юкъе дезача металлий тухий дукхал дукхагIа хулаш латтилга. Зизай мерзача хица цхьана нокхара мозаша хьакхухь тахан даш, ртута, кIаьла, цIаста тухаш.

— Амма, из проблемай цхьа дакъа мара дац, — аьлар нокхарий леладара Халкъашта юкъерча института технически директора Ионеску Константина соца къамаьл деча хана. — Парадокс яле а, амма из иштта да: эггара дукхагIа нокхарий мозий эшача — хьинаре юртбоахам леладеш йолча зонашка дукхагIа доаду вай уж. Ядохимикаташ кхийтта бола шиъ-кхоъ нокхара моз шоай никхах дIакхетар тоъаргдолаш да бIарчча никх бенна дIабалийтара. ХIаьта нокхара мозий ца хилча дика зиза а теха латташ йолча гаьнашта сом хургбац. Сомий гаьнашта хинна ца Iеш, гидуаргашта, люцерпана, клевера, иштта кхыйолча хьайбашта доакъара лаьрхIачен лаьтта хьаьндечеи баьцашта а керттера опылителаш да нокхара мозий.

— Конгрессе ювца оттаяь йолча темах цаI я, — белгалдаьккхар нокхарий леладерий Ерригдунен федераце генераьни секретара Сильвестро Каннамелас, — гонахьара Iалам, керттерча даькъе — юртбоахамаш тоздара нокхара мозаша деш долча гIулакхий лоархIам Гонахьарча Iаламах кхийтта дола дохьаж эргадаккха ховш да нокхара мозий. Дохьаж кхетара цIенхаштта бола боарам хьагойт цо Iилманхочоа. Дерригача дунен тIа мел долча адамашта лоархIаме я из информаци.

«Апимондия» — иштта лоацца цIи йолаш я федераце — цIаккха шиӣ готтача профессиональни доазонашка сеца яц. Планете мел йолча континентий нокхарий леладераш вIашагIтохаш, экологически проблемаш къоастаеча шиӣ йолаш йолча таронашца дакъа лаца кийча хиларах хьахайтар федераце.

Иван ЩЕРБИНА,
АПН соб. корр.

США. Дунен тIа эггара хьалха сверхпроводникаш йолаш хьаяь йолча циклотрона деш хинна тIеххьара тохкамаш даь чакхдаьхад. Кастта из дIаоттаергья Детройтерча госпитале. Нейтронни излученех пайда а эцаш, ракови лазарий цхьаццадолча тайпашта дарба де лаьрхIа я прибор.

Езача водорода атомий ядраш секундагIа 42 эзар миль скорость йолаш циклотроне гIолла дIаяхийтачул тIехьагIа, сердалон йиткъа зIы а йий, бериллех хьаяь йолча пластинка тIа хьожаю.

СУРТА ТIА: «К-100» яхача циклотрона наладка еш ба американски Iилманхой.

Рейтер-ТАСС телесурт.

IИЛМА—ПРОИЗВОДСТВАНА

Iилман - технически прогресс елга сихдара, цунца цхьана дукха социально-экономически декхараш кхоачашдара боккха лоархIам болаш да промышленни производстваша керда, хIанзарча хьало дIа ма дехкара йола техника юкъейоалаяр.

Цу лостамагIа дукха балхаш ду «Промавтоматика» яхача Iилман - производственни объединенена чуйоагIача Грозненски опытни заводе. Масала, укхазарча цхьан участке дIаоттаяьй числовой программни управлени йола станокаш. ТIехдика прибораш хьаяра лаьрхIа йола печатни платаш кийчъяра чIоагIа эшаш я уж станокаш.

ДIадахача шера 50 эзар совгIа сома маьха йола уж дIаяхьийтар Грозненски радиотехнически, «Электроприбор» заводашка, промыслово - геофизически конторе, Орджоникидзевски приборостроительни заводе, кхычахьа.

Грозненски опытни заводе числовой программни управлени йола духхьал ши станок дIаоттаярах цхьан участкерча дерригача балхашта автоматизаци йир, настольни сверлильни станокаш тIа деш дола хала балхаш цIенденна дIадаьлар. кхычахьа балха ваха йиш йолаш мукъаваьлар ялх саг. Лоацца аьлча, цу участке къахьегаш бараш кIезигагIа а болаш, дукхагIа арахеца йолайир промышленни продукци, лакхъелар къахьегама овсарлеи продукце дикали.

З. АШИХМИНА.

АВТОЛАВКА—КХАШКА

ХIара дийнахьа дукхагIа хулаш доагIа кхашкара балхаш. Цунга хьежа нах а дукхагIа арабувл юртбоахама культураш дIаера, царна Iуналдара. ДIаьхача дийнахьа кхашка къахьегача наха шоашта эшар, дезар дахьаш енача автолавкал дезагIа фу хургда? Цу хаттара жоп дала йиш йола масал корадир сона Урус-Мартановски района «Гехинский» совхозе волаш.

— Тха кхашкарча станашка, хьайбай фермашка хьоар, сапа, консерваш, тух, кхыдола даим цIагIа эшаш дола тайп-тайпара товараш дахьаш каст-каста воагIа № 2 йолча автолавка тIа болх беш вола Бакаев Борз-Махьма, — аьнна, дийцар цу совхоза профсоюзни комитета председатела Пикаев Руслана. — Эцархой дегашка бода никъ лаха ховш ва из.

Хийла дувц кепайоазон средстваша автолавкаша леладара болх барах, цар дохкача товарий ассортимент къе хиларах. Б.-М. Бакаевх дувцаш хилча цу тайпара къамаьлаш аьттехьа а дита йиш яц. Шиӣ декхараш дизза кхоачащдеш саг ва из.

В. ЯХЪЯЕВ.

Мохьмад Джургаев

ЖОЖАГIАТЕН ЦIАЗАП

(ДIахододар. Долалур 13 мае арадаьннача газета тIа).

— Со советски эпсар ва, хIанз отпуске а волаш. Фуд Iа дувцар, капитан, — аьнна трибуна тIа ваьлар нохчиӣ эпсар, тIем тIа енна орденаш а ухкаш.

— Кхыметтел хьо инарал вале а, нагахьа санна хьо нохчо вале, тIаккха хьо Даьхе ехкар ва, — аьнна, тоIIадаь аьлар капитана.

ВоккхагIволча лейтенанта погонаш яда отпуске вола эпсар тIатоссавелар цунна, бIогора воаккхаш тIоара а техар, из тIера чувохийташ. Цу сахьате тIабеттабеннача салташа кулгаш а дийхка, наха юкъера араваьккха дIавигар вож. Хьалха санна айдаь къамаьл доацаш вар капитан, наха гобаь латтача салташта приказ телар цо шиӣ бе йоалла тепча дIа а ца йоаккхаш.

— Фуд немцашта новкъостал даьд, Даьхе ехкаӣ яхилга? — тIавийрзар со юхе латтача эпсара. — Ер-м бокъо йоацар ма дий! Фу низ ба ер беш латтар!

Сога хьежар из гIайгIанеча бIаргашца. Уж дар сага бIаргаш, «энкавэдешникa» а доацаш. Цун накъ тIа йоаллар февралерча малхо къегаеш «За оборону Сталинграда» яха медаль.

— Цига вийнав са воша Чингисхан Джургаев, Вайнавий - хьогI хьона? — аьлар аз керчура низткъа, йокъаенна къамарг а йолаш.

— А, вайнавац сона... новкъост Джургаев, Iайха болх беча моттиге Урус-Мартане юхавахa везаш ма вий хьо. ХIахьий, ер я хьона пропуск. Герз хьайга дита а мегаргда хьона.

Уж дешаш цо оалача хана юрта йисте автомат яьлар. Тхо вIаши бIарахьежар. Шиннена а хайра тхона цо мала вийра.

— ХIаа, бехк боацаш лийна хинна нах мукъабовлийта айса бaь хинна соцам мишта кхоачашбаьб хьажа везаш ва со...

— Селхан чIоже дIа а бига топаш техаӣ царна, — шиккхар лейтенанта багара. Къамарг йокъаелар цун. — Топаш техаӣ... ХIаьта, со нохчашца цхьана тIом беш хиннав Сталинграда юххе. Майра латар уж фашистех. — Эпсара шинна бIаргах доккхий тIадамаш Iолийгар. Из сихха дIа а вийрза, автоматаш тIахьекха гобаь латтача «граждáний сходера» дIавахар. Цхьа-ши минут яьннача гIолла герз доалаш хезар. Лейтенант вий-хьогI из?

Цlаккха а дицлургдац сона цун беркате, гIайгIане бIаргаш, цун бIаргех баьнна ши тIадам, иштта мара йицлургъяц «колоннах цхьа гIа юстарваьннaчоа, вада воалачоа санна топаш тоха» яхаш команда телаш хиннача капитана вехача сага оаз а.

Уж шиъ тайп-тайпара нах бар, лагере кхаьба тоавенна капитани тIем тIа лаьтта лейтенанти. Са кхы де хIама дацар лейтенанта сайга аьннар делга мара. Уголовни бехтокхамах аз мукъабаьхa нах топаш теха боабаьб (кхыдар ала йиш яц царех). Аз командировке бихьа никъ зехьа байнаб. Со прокуратура следователь хилара статус а дIаьйнаяр. Малав со хIанз, ма дарра аьлча? Сайна лейтенанта деннача каьхата тIа хьежар со. Цу тIа яздаьдар духьале йоацаш Орга чIоже гIолла Урус - Мартане ваха бокъо я, аьнна. Из дар, нагахьа санна хьекхача новкъара воале, пхо кхетаргба хьона яхилга! Дагадехар сона Утум-Калерча судахочо аьнна «Вай воай гебагIа вайна Iотташ-м хургдац!» яха дешаш.

Хьанна дагадохаргдар «дукха везача баьччас Сталина» зулам дерг ма дий аьнна. Бакъда эггара доккхагIдола зулам — валар — цунгара доалаш хиннадар.

Къахьегама эшелонаш

Лоамарча Нохчечен цIий лела пха болча Орга чIожах цIий Iоуха чов хилар. Машинаш елла гIар, зувза бричкаш, са дуаш а дегIа цIий дотадеш а дола кхалнаьха дIаьха белхар, делха бераш, Iеха жIалеш, IувгIа доахан, цIа доагаш техача цIеро деш дола къарс яха таташ. салташа цу чу чубехка боахка нах, хьахоза дувла герз — иштта да цу къемата ден цIаккха а а диц ца луш хьалхашка латта сурт, лергера дIа ца доала тата.

Цу дийнахьа кхотаденна лоа дийлхар еррига чIожа а дIалоацаш. Из дар къемата ди.

Сона дайра къонахаша бий вIашкаувзаш, уж дIабIара хьежжаше кIай а беле дIаовтташ. Царех цхьабараш гебагIашта тIабетталора. Хезар шоашта баьча гона юкъера а бувлаш, дукха бола къонахий ирача урхенашка гIолла лоамаш тIа а бувлаш, геттара ша уллача моттигашка дIанхаб, яхаш. Цу сахьате царна тIехьаяхаӣ герзаца кийчъенна подразделенеш «карпатски» операци е. ХIаьта царна духьалъухар «студебеккераш», полуторкаш, автоматчикаш тIабагIа бончкаш. Цар арабаха безар тIакхачара эггара халагIча ядача юрташкара нохчий.

Из дар Паччахьалкхен доазонал тIехдаьнна, из тIехьашкахьа а дита, массанахьа а вай эскар тIатеIача хана, Карпаташка цIий Iоухийташ тIемаш латтача, хIаьта эскар ца тоъача хана. Бакъда, цхьаннена дезаш хиннад цига эша эскар шиӣ организма цIий лелача пхьанах цIий уха чов яр духьа укхаза даккхар.

ЧIожера юстара а ваьнна, Оалхазара юрта вахар со. Цунна дIатIакхоаччача соцавир со. Юрта гобаьбар. Геттара хьожаш тохкар документаш. Наряда воккхагIа волчун чурча эскара лейтенанта цIаьхха бIарг кхийттар са тепча хумпIарах. Ше вагтIачара сиха хьал а гIетта, патронника чу патронаш чу а яхийта, сона автомат тIахьекхар цо:

— Хьийя, бIехал, фашисташта хьесталур! Герз а долаш ма вий ер-м, бIеха аьхка. — Цlий дессадар цун бIаргашка со селла гоама волаш, юхь цIийеннаяр, из эгIавича санна хетар, е эгIаве гаргагIертавар.

Тхо шаккхе а късна вар, тхох хIаравар ше бакъхиларах бIубенна а сихвенна а вар. Цунна а сона а чIоагIа езар тхоай Даьхе. тIаккха вIаши гоама хилча фу дергда хIаьта. Сона геттара во хетача а цунна даькъал гIулакх хетача а цу операцена юкъе дакъа лацийта вахийтара ма могга кийчваьвар воккхагIвола лейтенант. Массехк секунд яьккхар оаха вIаши герз тIалаьца (дага а дагIац сона хумпIар чура тепча хьалъяккха сай мишта кхийра), лака тIа оттабаь пIелг а болаш. Цlаьхха хьахезар сона «Сабарде. Фуд оаш леладер. хьаьрдаьнна нах? Iохеца герз!» оалаш. КIоарга доацача ора чура ведда тхона тIавоагIар лоаца кIай кетар ювха капитански погонаш йола саг. ХIана дар а хац сона хьатIавоагIар из ведда. Во дар, ла хала дар, саг кIезигвеш дар дукха бIаргадайра цул хьалхарча шин дийнахьа, бакъда, шовда санна цIена дола, беркате хIамаш а нийслора. Чеберлое лейтенанта—энкэвэдэшника леладаьраш дагадехача а кхоачам ба. Фуд ведда сона хьатIавоагIача капитанагара кхача? Массехказа кхоссавелча сона хьатIакхаьчар из. нагахьа санна лейтенанта сона автомат техаяларе, — сона хьалхашка а этта со. шиъ дегIаца хьулавергвар цо. ЭгIазвахарагIа юхь оагIорьяьннача лейтенанто со дIахьулаваьча капитана а тоха мегар автомат. Хьадухьал этта капитан тенна саг хиларагIа сона бIаргакъайлаваьннавар лейтенант.

Гонахьара салтий хулаш латтар фуд ца ховш хьежар цу суртага.

— Лейтенант! Аз приказагIа ях хьога! — герз лаьтта Iодила! — ЧIоаггIа чIогIа техар капитана. — Вай салтий да, нах боабераш дац вай, из диц ма далийталахь!

ЧIоаггIа раьза воацаш оагIора хьожайир лейтенанто автомат, корзагIваьнна ураrIъялийтар, тIаккха лей тIа Iокхессар лосттаяь, ше Iокхийтар, керчаволавелар, вийлхар. ГIайгIане бIара а хьежа, дIабехар. ТIехьа тIайоагIача хана накъабаргбола нравственни кхетам ийнар цар. ХIаьта капитана, балма тIа безаме кулг а теха, аьлар сога: «Вале, аз накъавоаккхаргва хьо». Со цо юрта йисте кхаччалца дIавигар. ХIаьта новкъа лолхаш цо дийцар сона: «Нохчех вола цхьа эпсар вайнав сона укхаза. Цунца тIом беш нийсвеннав со. Тхона шиннена а човнаш хилар, шаккхе а цхьан госпитале, даьдар тхо. Из вийрзачул тIехьагIа цхьа кIеззига ха а енна. ше ваьхача цIавайтар, со чурча эскаре ваьккхар. Цlаккха а хийттадацар сона укхаза из сайна гургва, аьнна. Баьча гона юкъе со шийна бIаргавайча, аз шийга хьатта моаршал юхадерзаданзар цо. ХIаьта укхаза эттача бIехача хIаманна эгIазваха майорага ше йист хилча, цо шийна дуттара тур техача, фронте хиннача са новкъосто, шорттига хьа а яьха шиӣ эпсара погонаш, шийна енна тIема орденаши медалаши йоагаш латтача цIералла кхайсар. «Ма кховсалахь!» аьнна аз цIогIа техача, согахьа корта хьа а берзабанзар цо. Цунна хьалхашка, шоана хьалхашка се сенна бехке ва хац сона. Командоване приказ кхоачашде дезаш ма вий со. Тешалахь, нийса дац шо бехке деш хилар, шо бехказа доахаргда».

Дукха шераш дIадахачул тIехьагIа а аз сий ду цу эрсий капитана, из иштта дикача дагара саг хиларах. Цу кхерамеча минота со шиӣ дегIаца дIахьулавир цо, хIаьта цу лейтенанта автомат теха цхаралваккха тарлург ма дарий из. Аз иштта дика лоархI халкъа из боккха бала тIаэттача хана ше чIоаггIа раьза ца хилар дIагайта нохчий эпсар а (сона хетаргахьа Лукманов аьлар цох капитана). Из сурт бIаргадайна нах хIанз а дийна хила тарлу. Сона ловра шоашта цох ховрашца цар из сурт хьалдизар. Лукманов даьр денале гIулакх ма дий. Дийна вий теш из?

ЧIоагIа ловра сона цу дийнахьа Урус-Мартане волаш сайх кхийттача Саоди-Отарашкарча (хIанзарча Комсомольскерча) кхалсагах фу хиннад хар а.

Гой ер дувцар: «Цу дийнахьа ловзарга даха лаьрхIар оаха Мунаев Нукъманаца (хIанз пенсионер ва, республика меттаоттаьчул тIехьагIа цо болх баьб Урус-Мартана райисполкома председатель, парте райкома хьалхара секретарь волаш). Цига го бир тхона (лоаца кIай кетараш ювхараша» — иштта оалар наха НКВД эскарах. Массанега а кулгаш ураrIдахийта аьлар тхога, цул тIехьагIа хьакхайкадир дIадохийташ да шо, аьнна. ТIаккха колоннагIа оттадир тхо. Цlаьхха тхона бIаргайира лей тIа гIолла отара тIехьашка йоалаш йола цIе лер. Мунаевна цхьана колоннана юкъера хьа а даьнна, цу лерагIа дахар тхо. Цийлла кит а йолаш сесаг бIаргайир тхона отара тIехьашка. Тхо бIарга май дайнга а: «ХьатIа ма деллаш! Сай нийча моттигаш къайлаяха могаргдац сона», аьнна цIогIа техар цо тхога. Доадара кхерам тIалаттаьнна а, оаха из кхалсаг хьалъийцар. Ворда тIа а йилла, дIа а яхьийтар.

Дийна йий теш из эздий кхалсаг, цу халача дийнахьа а шиӣ сий лорадеш хинна?

— Чеберлоера отпускагIа вайта - эпсар. эпсар Лукманов (иштта цIи йоаккхаргья аз цун цо даь къонахчал дола гIулакх дувцаргдола нах гучабовллалца), лей тIа илла из кхалсаг. шоай Даьхе чIоагIа дукха езаш хинна дуккха эзараш бола беркате нах халкъа моастагIий ба аьнна кхайкадар мел ийрча а бIеха а хIама дар! Чеберлое шийна теха венна эрсий лейтенант, Оалхазара юрта са дегI хьатоха тIахьожаяьча автоматах хьуладаь капитан, нах Iобохьийташ хиннача эскара юкъе хинна уж санна кхыболя эзараш бехке доацача халкъаца моастагIал лаца тIахахкар мел боккха тийшаболх бар. Мел адамий дог-сибат доацаш бар иштта цIена нах цу къемата дийнахьа даькъаза хIама нарагIдаль» дезача оттабьраш: цаIаш бIех а беш, вожаш цхьанна а хIаманна бехке боацача нахьа цIий Iодахийта, низ бе оттабьраш. Иштта адамий хила йиш йоаца дог дола, къиза, нах гоама бола хIамаш хиннай Сталин, Берия, царна могт хьийхараш. Уж цIаккха бакъбергбац, царна гештлергдац визза вола советски цхьа саг дийна волча хана.

* * *

Урус-Мартан йовзаргйоапача яьннаяр. Цхьан хана биза кад санна йиза, сатийна, машаре хинна из юрт йохаяь вIашагIъяьккхаяр. Нах чура дIабахача коашкара хьахозар деттанза диса Iехаш дола доахан. ЙIаьхха оаз йохийташ Iеха тIера да ваьнна жIалеш. жа. котамаш. дохадаьча гIайбай бедараш михо удайора (цхьанне цхьа хIама лехаш хинна хургда цар чура). Чеберлоевски районе водаш сай цIагIа биса дезал болча сай цIагIа чувахар со. Цхьа дегI дацар цIагIа! ЦIагIара еррига хIамаш шоаш хиннача я. бакъда цхьаккха саг-м вац. Дог эттIадора саготоно. Шийна а теха венна дIаваллал хала дар тIаэттар!

Сайна айса къахьа хаттар оттаду аз: «Фу дергда Iа дIахо йодача хана, къаьстта лоархIамеча дешаӣ следователь, иштта эттача хьале?» Сальнгара сальнга ухаш сай берий Бунчука, Оалхазара, Алика, Мадинаӣ бIарзкъаш бедехкар аз. ЦIагIа чухьекхача михо хьалхьоадир ийна тIара каьхат. Цхьа лист истола тIа ежар. Цу тIа дар даьккха диъ зIамига кулг (зIамигача листа тIа хийшадар уж. из тахаралца лораду аз?. Цу кулгий сурташа шоашца новкъа вала се вехаш санна хетар сона. Шорттига хьавIашка а дилла, наькха тIарча, дега юххерча киса деллар аз наькхат. Аз кхетадир тIаккха де дезар — дезал лаха безар.